

การพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาท สำหรับบริหารวัด*

A DEVELOPMENT OF THE THERAVADA BUDDHIST GOOD GOVERNANCE INDICATORS FOR MONASTERY ADMINISTRATION

พระมหาवासันต์ ญาณสิทธิ

Phramaha Wasan Yanasitthi

พระมหามิตร ฐิตปณโญ

Phramaha Mit Thitapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: nrw_pimai@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษา “การพัฒนาตัวชี้วัดหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารวัดในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา กลุ่ม 4 2) เพื่อศึกษาองค์ประกอบตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับการบริหารวัด และ 3) เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 11 วัดในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา กลุ่ม 4 ได้แก่พื้นที่ 7 อำเภอ ได้แก่ พิมาย จักราช ห้วยแถลง เกลิมพระเกียรติ ชุมพวง เมืองยาง และลำทะเมนชัย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการศึกษาพบว่า

1. การบริหารวัดในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา กลุ่ม 4 นอกจากจะยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักแล้ว ยังต้องอยู่ในกรอบของกฎหมายบ้านเมืองและกฎหมายคณะสงฆ์ และจารีตของคณะสงฆ์ รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทย โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารวัดตามกฎหมาย และมีคณะกรรมการวัดช่วยในการบริหารงาน ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารวัด การกิจของวัดต่างจากอดีตที่มีเฉพาะงานด้านการปกครองและการศาสนาศึกษา ปัจจุบันวัดต้องดำเนินการกิจทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ งานปกครอง งานเผยแผ่ งานศาสนศึกษา งานสาธารณูปการ งานศึกษาสงเคราะห์ และงานสาธารณสงเคราะห์ (หรือ 4 งานหลัก 2 งานรอง)

* Received 1 July 2019; Revised 20 October 2019; Accepted 24 October 2019

2. ผลการศึกษาองค์ประกอบธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด พบว่า งานปกครอง มีองค์ประกอบ 18 ข้อ, งานเผยแผ่มีองค์ประกอบ 12 ข้อ งานศาสนศึกษา มีองค์ประกอบ 13 ข้อ งานสาธารณูปการมีองค์ประกอบ 13 ข้อ งานศึกษาสงเคราะห์ มีองค์ประกอบ 12 ข้อ และงานสาธารณสงเคราะห์ มีองค์ประกอบ 13 ข้อ

3. ผลการพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด พบว่า งานปกครอง มีตัวชี้วัด 30 ข้อ งานเผยแผ่มีตัวชี้วัด 30 ข้อ งานศาสนศึกษา มีตัวชี้วัด 30 ข้อ, งานสาธารณูปการมีตัวชี้วัด 30 ข้อ งานศึกษาสงเคราะห์ มีตัวชี้วัด 30 ข้อ และงาน สาธารณสงเคราะห์ มีตัวชี้วัด 30 ข้อ

ตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัดสอดคล้องกับ หลักธรรมาภิบาลสากล แต่ละด้านมีลักษณะยึดโยงกันเป็นตาข่าย เนื่องจากตัวชี้วัดในแต่ละด้าน มีลักษณะตรวจสอบไปยังด้านอื่นด้วย เช่น ในด้านการปกครองที่มีตัวชี้วัดให้มีการบริหารโดย คณะกรรมการ ตัวชี้วัดนี้ก็ตรวจสอบในด้านความโปร่งใสด้วย เพราะการบริหารที่มีความ โปร่งใสก็ต้องการการบริหารโดยรูปแบบคณะกรรมการ เป็นต้น นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมให้หลัก พระธรรมวินัยเด่นขึ้น จากเดิมที่พระธรรมวินัยถูกมองเป็นเรื่องปัจเจกหรือการปฏิบัติส่วนบุคคล แต่เมื่อบูรณาการกับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล พระธรรมวินัยก็มีฐานะเป็นกระบวนการ (process) หรือระบบการบริหาร (system) และเป็นการพัฒนาการบริหารไปสู่ความยั่งยืน (Sustainable Development)

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาล, บริหารวัด, ตัวชี้วัด

Abstract

The study of "Development of Theravada Buddhist Good Governance indicators for monastery administration" aims 1) to study the current monastery administration 2) to study the elements of Theravada Buddhist Good Governance 3) to develop Theravada Buddhist Good Governance indicators for monastery administration. Education is a qualitative research. With in-depth interviews with sample groups in the administrative area of the Nakhonratchasima Sangha Province, Group 4

The study indicated that:

1. In the present, monastery administration there are 3 principles for management that are Buddha's rules or Dhamma and Vinaya, the laws and traditions of Sangha society With the abbot being the legal measure administrator. And there is a monastery committee to assist in the administration.

The mission of the temple is different from the past that has only administrative and religious affairs. At present, the monastery has to undertake all 6 missions, including Sangha administration, Buddhist mission, Buddhist education, Monastic construction, Welfare education and public welfare.

2. The results of the study of Buddhist elements of Theravada Buddhist Good Governance found that the Sangha administration consisted of 18 elements. The Buddhist mission consisted of 12 elements. Buddhist education with 13 elements, Monastic construction, there are 13 elements, welfare education, 12 elements, and public welfare, with 13 elements.

3. The results of the development of Theravada Buddhist Good Governance found that the Sangha administration consisted of 30 indicators. The Buddhist mission consisted of 30 indicators, Buddhist education with 30 indicators, Monastic construction, there are 30 indicators, welfare education, 30 indicators, and public welfare, with 30 indicators

The indicators of good governance in Theravada Buddhism for monastery administration are in accordance with international Good governance principles. Each side is tied together into a net. Because the indicators on each side will be examined to other side, such as in terms of supervision with indicators for administration by the committee. This indicator also checks transparency. Because administration is transparent, therefore must be managed according to the form of the board, etc. In addition, it helps to promote the principles of the discipline [Dhamma-Vinaya]. From the past, the discipline was viewed as an individual or personal practice. But when integrated with Good governance Dhamma-Vinaya discipline is a process or management system and is a sustainable development.

Keywords: Good Governance, Monastery Administration, Indicator

บทนำ

ธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นกรอบแนวคิดการบริหารในสมัยปัจจุบันที่ทุกองค์กรต่างให้ความสำคัญ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2560 บรรจุกำว่าธรรมาภิบาลไว้ในแนวนโยบายแห่งรัฐ (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2560) มาตรา 65 องค์การภาครัฐ เช่น มหาวิทยาลัย ฯลฯ กำหนดให้ธรรมาภิบาลเป็นจุดมุ่งหมายหลักในการชี้วัด

การดำเนินงาน แม้แต่วัดซึ่งเป็นองค์กรในพระพุทธศาสนาก็มีกระแสสังคมให้มีการปฏิรูปด้วย
ธรรมาภิบาล เพราะเชื่อว่าการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลจะช่วยแก้ปัญหาได้

ปัญหาของการบริหารวัดมีมากมายหลายประการ ดังที่มีชาวปรากฏตามสื่อมวลชนอยู่
เสมอ นับตั้งแต่การสร้างวัดละเมิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น รุกป่าอุทยาน รุกป่าชุมชน ถิ่นครอง
ที่สาธารณะ เป็นต้น ปัญหาเจ้าอาวาสหรือบุคคลผู้ใกล้ชิดยกยอกเงินของวัด บัญชีของวัดไม่
โปร่งใส เจ้าอาวาสปล่อยให้บุคคลใกล้ชิดเข้ามาหาประโยชน์จากวัด วัดไม่จัดทำบัญชีการใช้
จ่ายเงินให้ชัดเจน การใช้ที่ดินของวัดในเชิงพาณิชย์ มีอาคารบ้านเรือนเกิดขึ้นมากมาย ทำให้
ที่ดินของวัดขาดความสวยงาม หรือ วัดต่าง ๆ แข่งกันหารายได้ บางครั้งก็ขัดกับพระธรรมวินัย
เป็นต้น (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวัฒน์, 2545) นอกจากนี้ปัญหาในเชิงประจักษ์แล้ว วัดยังมีปัญหาเชิง
โครงสร้างด้วย เช่น ความขัดแย้งแบ่งฝักแบ่งฝ่าย, การรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง, ความไม่
โปร่งใสและตรวจสอบไม่ได้ของคณะสงฆ์, การวิ่งเต้นแก่งแย่งอำนาจ, การเห็นผลประโยชน์ส่วน
ตนมากกว่าส่วนรวม เป็นต้น (พระไพศาล วิสาโล, 2546) ซึ่งปัญหาที่กล่าวมา ล้วนแล้วแต่
เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการบริหารวัด กระแสของสังคมในปัจจุบันต่างแสดงท่าทีและเรียกร้องให้มี
การปฏิรูปการบริหารวัด (ประภาส ชลศรานนท์, 2550) เพื่อขจัดปัญหาที่บั่นทอนศรัทธาของ
พุทธศาสนิกชน มหาเถรสมาคมจึงได้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาแนวทางปฏิรูปกิจการ
พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง โดยเน้นหนักไปที่หลักธรรมาภิบาล (Good Governance)
เพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิต
โต), 2558)

การพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด ใช้กรอบ
แนวคิดการบริหารวัดตามภารกิจของวัดทั้ง 6 ด้านได้แก่ งานปกครอง งานเผยแผ่ งานศาสน
ศึกษา งานสาธารณูปการ งานศึกษาสงเคราะห์ และงานสาธารณสงเคราะห์ ต้องบริหารโดยยึด
หลักพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และจารีตประเพณีของคณะสงฆ์ โดยบูรณาการเข้ากับ
หลักธรรมาภิบาลสากล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารวัดในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา กลุ่ม 4
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับการ
บริหารวัด
3. เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งผู้วิจัยทำการศึกษา
วิจัยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัดและการพัฒนาตัวชี้วัดหลักธรรมาภิบาลจาก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามกรอบแนวคิดการบริหารวัดตามภารกิจทั้ง 6 ด้าน ต้องบริหารตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และจารีตประเพณีของคณะสงฆ์ แล้วยกร่างเป็นเค้าโครงตัวชี้วัด จากนั้นลงพื้นที่ศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 วัด ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา กลุ่ม 4 โดยการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีความโดดเด่นด้านงานของคณะสงฆ์ในแต่ละงานจำนวน 11 วัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 11 รูป แล้วนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงตัวชี้วัด จากนั้นนำตัวชี้วัดให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus group) และการวิพากษ์ชุมชนนิพนธ์ (Public Hearing) จากนั้นทำการปรับปรุงตัวชี้วัดอีกครั้งให้สมบูรณ์, การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) โดยการนำข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และข้อมูลจากคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ มาทำการวิเคราะห์หาค่าประกอบหลักและองค์ประกอบร่วมของตัวชี้วัด ธรรมาภิบาลในแต่ละด้านของภารกิจการบริหารวัดทั้ง 6 ด้าน แล้วสังเคราะห์เป็นตัวชี้วัดเป็นรายด้านตามหลักธรรมาภิบาลคือ หลักการมีส่วนร่วม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบ หลักนิติธรรม หลักประสิทธิภาพ และหลักประสิทธิผล และในแต่ละด้านก็แยกสังเคราะห์ออกเป็นรายชื่อ

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการบริหารวัดในพื้นที่ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา กลุ่ม 4 จากการทบทวนทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารวัดในกลุ่มตัวอย่าง พบว่าการบริหารวัดในอดีต งานของเจ้าอาวาสไม่ได้มีภาระมากเหมือนในสมัยปัจจุบัน หากสรุปงานตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 แล้ว ก็มีเพียง 2 งานเท่านั้น ได้แก่ งานการปกครองและงานการศึกษา ที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายหรือทรงฝากเป็นธุระให้กับคณะสงฆ์ แต่เมื่อคณะสงฆ์เริ่มมีพัฒนาการในการปกครองสงฆ์ งานของคณะสงฆ์ก็มีเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบันมีงานที่คณะสงฆ์ดำเนินการอยู่ทั้งหมด 6 งาน ได้แก่ งานปกครอง งานเผยแผ่ งานการศึกษา งานสาธารณูปการ งานศึกษา สงเคราะห์ และงานสาธารณสงเคราะห์ โครงสร้างการบริหารวัด มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารวัด ส่วนคณะกรรมการวัดยังไม่มีกฎหมายหรือกฎหมายเถรสมาคมตราไว้ชัดเจน แต่ก็ยังเป็นนโยบายของคณะผู้ปกครองสงฆ์ที่ให้องค์กรรมการวัดในการช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าอาวาสในการบริหารวัด

2. ผลการศึกษาองค์ประกอบตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับการบริหารวัด

จากการศึกษาองค์ประกอบธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัดสรุปผลได้ดังนี้

2.1 องค์ประกอบหลักของตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด ประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลสากลที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัย ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วม (2) ความโปร่งใส (3) ความรับผิดชอบ (4) นิติธรรม (5) ประสิทธิภาพ (6) ประสิทธิผล

2.2 องค์ประกอบร่วมของตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด จากการศึกษามาจากแนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับการลงพื้นที่สัมภาษณ์และข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญในการเสวนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์นั้น คำนึงถึงหลักใหญ่ 3 ประการที่คณะสงฆ์ใช้เป็นหลักในการดำเนินงานคณะสงฆ์ ได้แก่ (1) หลักพระธรรมวินัย (2) กฎหมายบ้านเมือง และ (3) จารีตประเพณีของคณะสงฆ์ สังเคราะห์เป็นองค์ประกอบร่วมตามงานทั้ง 6 ของคณะสงฆ์ คือ (1) งานปกครอง (2) งานเผยแผ่ (3) งานการศึกษา (หรือศาสนศึกษา) (4) งานสาธารณูปการ (5) งานศึกษาสงเคราะห์ และ (6) งานสาธารณสงเคราะห์ ได้ผลการศึกษา ดังนี้

2.2.1 องค์ประกอบร่วมธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด งานปกครอง แยกเป็นรายชื่อได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการบริหารงานของวัดโดยรูปแบบคณะกรรมการ (2) มีการรับฟังความคิดเห็น (3) มีการกระจายอำนาจ 2) ด้านความโปร่งใส มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีระบบการบริหารที่ชัดเจน (2) มีการเปิดเผยระบบการบริหารและระบบบัญชี (3) สามารถตรวจสอบได้ 3) ด้านความรับผิดชอบ มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการกระจายบทบาทหน้าที่ (2) มีการคำนึงถึงศักยภาพของบุคคล (3) มีความรับผิดชอบต่อสังคม 4) ด้านนิติธรรม มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) ยึดหลักพระธรรมวินัย (2) มีลักษณะการเคารพสงฆ์ (3) อนุวัตรตามกฎหมายบ้านเมือง 5) ด้านประสิทธิภาพ มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) การคัดกรองผู้บวชใหม่ (2) การเอาใจใส่คนในปกครอง (3) การปกครองด้วยสังคม 6) ด้านประสิทธิผล มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการประเมินผล (2) มีแนวทางการแก้ไขและพัฒนา (3) ยึดศรัทธาของชาวบ้านเป็นหลัก

2.2.2 องค์ประกอบร่วมธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด งานด้านการเผยแผ่ แยกเป็นรายชื่อได้ดังนี้ 1) ด้านการมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) การปรึกษาหารือผู้เกี่ยวข้อง (2) การกระจายบทบาทร่วมกัน 2) ด้านความโปร่งใส มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีวัตถุประสงค์ตรงตามอุดมการณ์พระพุทธศาสนา (2) ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง 3) ด้านความรับผิดชอบ มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการมอบหมายหน้าที่ตามศักยภาพ (2) มีกระบวนการในการปลูกฝังจิตสำนึกการทำ

หน้าที่ 4) ด้านนิติธรรม เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) การดำเนินการเป็นไปตามพระธรรมวินัย (2) ไม่ขัดแย้งกับกฎหมายบ้านเมือง 5) ด้านประสิทธิภาพ เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีแผนการดำเนินการ (2) มีการพัฒนาศักยภาพ 6) ด้านประสิทธิผล เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการประเมินผลการดำเนินการ (2) มีแนวทางการพัฒนา

2.2.3 องค์ประกอบร่วมธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทในการบริหารวัด งานด้านการศึกษา แยกเป็นรายชื่อได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วม เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีคณะกรรมการดำเนินการ (2) มีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม (3) มีการกระจายอำนาจหน้าที่ 2) ด้านความโปร่งใส เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายชัดเจน (2) สามารถตรวจสอบได้ 3) ด้านความรับผิดชอบ เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการจัดการศึกษา (2) จัดบรรยากาศให้เป็นวัดแห่งการเรียนรู้ 4) ด้านนิติธรรม เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) รักษาระเบียบวินัยแบบแผนของคณะสงฆ์ (2) ปฏิบัติตามนโยบายและจารีตประเพณีของคณะสงฆ์ 5) ด้านประสิทธิภาพ เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษา (2) มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 6) ด้านประสิทธิผล เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีความรู้ (2) มีจริยวัตรนำศรัทธา

2.2.4 องค์ประกอบร่วมธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ แยกเป็นรายชื่อได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วม เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมในการคิด (2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 2) ด้านความโปร่งใส เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย (2) สามารถตรวจสอบได้ 3) ด้านความรับผิดชอบ เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีความรับผิดชอบระดับบุคคล (2) มีความรับผิดชอบระดับสังคม 4) ด้านนิติธรรม เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) ยึดหลักพระธรรมวินัย (2) ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง (3) ส่งเสริมไตรสิกขาและธรรมณีสถาน 5) ด้านประสิทธิภาพ เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีการพิจารณาการก่อสร้างตามความจำเป็น (2) มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 6) ด้านประสิทธิผล เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีคุณภาพ (2) มีคุณประโยชน์

2.2.5 องค์ประกอบร่วมธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทในการบริหารวัด งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ แยกเป็นรายชื่อได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วม เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) ให้การสนับสนุนการศึกษาสงเคราะห์ (2) ให้การส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ 2) ด้านความโปร่งใส เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีแนวนโยบายที่ชัดเจน (2) สามารถตรวจสอบได้ 3) ด้านความรับผิดชอบ เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีความรับผิดชอบระดับบุคคล (2) มีความรับผิดชอบต่อองค์กร 4) ด้านนิติธรรม เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) ยึดหลักไตรสิกขา (2) อนุวัตรตามกฎหมายบ้านเมือง 5) ด้านประสิทธิภาพ มี

องค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีแผนงานดำเนินการ (2) มีการติดตามผล 6) ด้านประสิทธิผล
เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) การดำเนินการเป็นไปตามเป้าหมาย (2) สามารถบรรลุวิถีพุทธ

2.2.6 องค์ประกอบร่วมธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทในการบริหารวัด งานด้านการสาธารณสงเคราะห์ แยกเป็นรายข้อได้แก่ 1) ด้านการมีส่วนร่วม
เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) ให้การสงเคราะห์ระดับบุคคล (2) ให้การสงเคราะห์ระดับชุมชน
(3) ให้การสงเคราะห์ระดับสังคม 2) ด้านความโปร่งใส เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีบัญชี
รายรับรายจ่ายชัดเจน (2) สามารถตรวจสอบได้ 3) ด้านความรับผิดชอบ เมืองค์ประกอบร่วม
ได้แก่ (1) มีความรับผิดชอบต่อระดับบุคคล (2) มีความรับผิดชอบต่อสังคม 4) ด้านนิติธรรม มี
องค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) รักษาแบบแผนของคณะสงฆ์ไทย (2) เคารพศักดิ์ศรีของความเป็น
มนุษย์ 5) ด้านประสิทธิภาพ เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีแผนการดำเนินการ (2) สร้าง
เครือข่ายการดำเนินการ 6) ด้านประสิทธิผล เมืองค์ประกอบร่วม ได้แก่ (1) มีความยั่งยืน
(2) เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

3. ผลการพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด

การศึกษา “การพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด” ได้พัฒนาตัวชี้วัดตามกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีข้อสรุปการพัฒนาตัวชี้วัด
ธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด แยกเป็นรายด้านของงานคณะสงฆ์
รายด้านธรรมาภิบาล ดังต่อไปนี้

3.1 งานปกครอง

ด้านการมีส่วนร่วม พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวัด
(2) มีการประชุมหรือปรึกษาหารือคณะกรรมการก่อนการดำเนินการใด ๆ ของวัด (3) มีการ
กระจายอำนาจหน้าที่ให้พระสงฆ์และคณะกรรมการวัดได้มีส่วนร่วมในการบริหารวัด (4) มีการ
มอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์และคณะกรรมการวัดให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ (5) มีการรับฟังความ
คิดเห็นต่อการดำเนินการใด ๆ ของชาวบ้านผู้อุปถัมภ์วัด ในเรื่องที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชน
2) ด้านความโปร่งใส พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีระบบการบริหารวัดที่ชัดเจน ทุกฝ่ายที่มีส่วน
เกี่ยวข้องรับรู้และดำเนินการตามระบบได้ (2) มีระบบและกระบวนการตัดสินใจที่ชัดเจน
(3) มีระบบบัญชีการเงินของวัดที่เปิดเผย (4) มีการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถ
ตรวจสอบบัญชีการเงินของวัดได้ (5) มีแนวทางการป้องกันการหาประโยชน์กับวัดในทางมิชอบ
3) ด้านความรับผิดชอบ พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีการมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์และบุคคล
ที่อยู่ภายในวัดชัดเจน (2) การมอบหมายหน้าที่ มีการคำนึงถึงศักยภาพของบุคคล (3) พระสงฆ์
และบุคคลภายในวัดทำหน้าที่ของตนด้วยความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่
(4) การดำเนินการต่าง ๆ ของวัดได้คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนและสังคม (5) วัดมีการ
ดำเนินการที่เป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม 4) ด้านนิติธรรม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้

(1) การปกครองพระสงฆ์หลักและแนวทางการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (2) มีการดูแลเอาใจใส่ให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (3) เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ภายในวัดร่วมตัดสินใจในการดำเนินการต่าง ๆ (4) ปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองในการดำเนินการต่าง ๆ (5) ปฏิบัติหรือสนองนโยบายของคณะสงฆ์ตั้งแต่ระดับอำเภอขึ้นไป 5) ด้านประสิทธิภาพ พัฒนาตัวชีวัด ได้ดังนี้ (1) มีวิธีการคัดกรองผู้เข้ามาบวชตามพระธรรมวินัย (2) การคัดกรองผู้เข้ามาบวช เน้นให้ผู้เข้ามาบวชเข้าใจเกี่ยวกับคำสอนของศาสนาและมีศรัทธาอย่างแท้จริง (3) อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์ให้เข้าใจในหลักคำสอนและแนวทางปฏิบัติ (4) ดูแลพระสงฆ์ให้รักษาข้อวัตรของสงฆ์และรักษาศรัทธาชาวบ้าน (5) เปิดโอกาสให้ชุมชนให้ข้อเสนอแนะหรือตักเตือนพระสงฆ์ได้ 6) ด้านประสิทธิผล พัฒนาตัวชีวัด ได้ดังนี้ (1) มีการรับฟังเสียงสะท้อนจากพระสงฆ์และชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินการต่าง ๆ ของวัด รวมถึงพฤติกรรมของพระสงฆ์ (2) ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเสียงสะท้อนของพระสงฆ์และชุมชนได้รับการแก้ไข (3) ชุมชนให้ความเคารพศรัทธาพระสงฆ์ (4) ชุมชนให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการดำเนินการต่าง ๆ ของวัด (5) พระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนพึงพอใจการดำเนินการต่าง ๆ ของวัด

3.2 งานเผยแผ่

ด้านการมีส่วนร่วม พัฒนาตัวชีวัด ได้ดังนี้ (1) มีการประชุมปรึกษาหารือผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการ (2) มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ร่วมงาน (3) เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความคิดเห็น (4) มีการกระจายบทบาทหน้าที่การทำงานให้กับผู้ร่วมงาน (5) ให้อำนาจตัดสินใจแก่ผู้ร่วมงาน 2) ด้านความโปร่งใส พัฒนาตัวชีวัดได้ดังนี้ (1) การเผยแผ่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน (2) รายได้หรือผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมเผยแผ่นำเข้าเป็นรายได้ส่วนรวมของวัด (3) มีบัญชีรายรับรายจ่ายการดำเนินการที่ชัดเจน (4) เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายได้ (5) แสดงบัญชีรายรับรายจ่ายต่อสาธารณะอย่างเปิดเผย 3) ด้านความรับผิดชอบ พัฒนาตัวชีวัดได้ดังนี้ (1) มอบหมายหน้าที่ให้ผู้ร่วมงานอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือวาจา (2) มอบหมายหน้าที่ตามความรู้ความสามารถของบุคคล (3) ติดตามการทำหน้าที่ของผู้ที่ได้รับมอบหมาย (4) มีการสร้างจิตสำนึกในการทำหน้าที่ของตน (5) ให้กำลังใจต่อการทำหน้าที่ 4) ด้านนิติธรรม พัฒนาตัวชีวัดได้ดังนี้ (1) การเผยแผ่ดำเนินการในกรอบของพระธรรมวินัย (2) เนื้อหาของการเผยแผ่อยู่ในหลักธรรมะของพระพุทธเจ้า (3) ดำเนินการเผยแผ่ในกรอบของกฎหมายบ้านเมือง (4) ดำเนินการเผยแผ่ตามกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง มหาเถรสมาคม (5) การเผยแผ่มีแนวทางส่งเสริมจารีตวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย 5) ด้านประสิทธิภาพ พัฒนาตัวชีวัด ได้ดังนี้ (1) มีแผนการดำเนินการเผยแผ่ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว (2) มีการวางแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในการเผยแผ่ (3) มีการจัดสรรงบประมาณไว้เพื่อการเผยแผ่เป็นสัดส่วน (4) มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรเกี่ยวกับการเผยแผ่ (5) มีการใช้ทรัพยากรในการดำเนินการเผยแผ่

อย่างประหยัดและคุ้มค่า 6) ด้านประสิทธิผล พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีการประเมินผลการดำเนินการเผยแพร่ทุกครั้ง (2) มีสถิติและข้อมูลการดำเนินการ (3) มีแนวทางการพัฒนาเพื่อปรับปรุงและแก้ไขการดำเนินการ (4) การเผยแพร่สร้างความสุขและสามัคคีในชุมชน (5) การเผยแพร่สร้างความเข้าใจหลักธรรมของศาสนา

3.3 งานการศึกษา

ด้านการมีส่วนร่วม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับการศาสนศึกษาของวัด (2) มีการประชุมปรึกษาหารือในการจัดการศาสนศึกษา (3) เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานได้แสดงความคิดเห็น (4) กระจายงานให้ผู้ร่วมงานมีส่วนในการตัดสินใจ (5) ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการจัดการศึกษา 2) ด้านความโปร่งใส พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายการดำเนินการอย่างชัดเจน (2) มีการแสดงบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างเปิดเผย (3) เปิดโอกาสให้ชุมชนตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายได้ (4) เงินที่ได้รับเพื่อการอุปถัมภ์การศึกษามีการแยกบัญชีจากส่วนอื่น (5) การส่งรายชื่อผู้เรียนเป็นไปตามข้อเท็จจริง 3) ด้านความรับผิดชอบ พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) วัดมีการจัดการศาสนศึกษา (2) วัดสนับสนุนการจัดการศึกษาอย่างเพียงพอ (3) มีการกวัดขันให้มีการเล่าเรียนพระธรรมวินัย (4) ผู้สอนอุทิศตนให้กับการเรียนการสอน (5) มีการลดภาระงานด้านอื่นที่กระทบต่อการเรียนการสอน 4) ด้านนิติธรรม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีกฎหรือกติกากวัดขันให้พระสงฆ์เล่าเรียนพระธรรมวินัย (2) ให้การอบรมก่อนบวชแก่ผู้ขอบวชในระยะเวลาที่เหมาะสม (3) ให้การอบรมพระธรรมวินัยแก่ผู้บวชใหม่ แม้จะบวชเพียงระยะสั้น (4) ให้การสั่งสอนอบรมแก่ผู้บวชทั้งด้านปรีชาและปฏิบัติ (5) ส่งผู้เรียนเข้าสอบตามระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ หรือมีการประเมินความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับพระธรรมวินัย 5) ด้านประสิทธิภาพ พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีแผนงานเกี่ยวกับการศาสนศึกษา (2) จัดงบประมาณไว้เพื่อการศาสนศึกษา (3) จัดหาวัสดุอุปกรณ์การศึกษาให้กับผู้สอนและผู้เรียน (4) ผู้สอนและผู้เรียนอุทิศตนเพื่อการศึกษา (5) จัดบรรยากาศของวัดให้เป็นสถานที่เรียนรู้ 6) ด้านประสิทธิผล พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) จำนวนผู้เรียนสอบผ่านหลักสูตรของคณะสงฆ์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ หรือมีผลการประเมินผู้บวชใหม่/ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด (2) ผู้เรียนเข้าใจหลักธรรมตามระดับที่ตนเรียนมาได้ (3) ไม่มีข้อร้องเรียนจากชุมชนต่อพฤติกรรมของพระสงฆ์ (4) พระสงฆ์ภายในวัดมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย (5) มีพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน

3.4 งานสาธารณูปการ

ด้านการมีส่วนร่วม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีคณะกรรมการเกี่ยวกับการก่อสร้างของวัด (2) มีการปรึกษาหารือกับชุมชนก่อนการดำเนินการ (3) เปิดโอกาสให้พระสงฆ์และคนในชุมชนแสดงความคิดเห็น (4) มีการกระจายบทบาทในการก่อสร้างให้พระสงฆ์และคน

ในชุมชนช่วยดำเนินการ (5) คนในชุมชนช่วยกันในการจัดหาทุนดำเนินการ 2) ด้านความโปร่งใส พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในการก่อสร้าง (2) การจัดทำบัญชีมีหลักฐานการรับจ่าย (3) มีคณะกรรมการเกี่ยวกับบัญชีและการเงินชัดเจน (4) มีการแสดงบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างเปิดเผย (5) เปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบบัญชีได้ 3) ด้านความรับผิดชอบ พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีการมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ภายในวัดในการดูแลจัดการอาคารเสนาสนะ (2) แบ่งหน้าที่ให้กับบุคลากรภายในวัดตามความสามารถ (3) การก่อสร้างภายในวัดคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนรอบข้าง (4) การก่อสร้างภายในวัดคำนึงถึงผลกระทบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม (5) การก่อสร้างภายในวัดคำนึงถึงความเหมาะสมทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี 4) ด้านนิติธรรม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) การก่อสร้างมีการแจ้งต่อสงฆ์ก่อนตามพระธรรมวินัย (2) การจัดหาทุนทรัพย์ในการก่อสร้างเป็นไปตามพระธรรมวินัย (3) มีการขออนุญาตก่อสร้างหรือปฏิบัติตามกฎหมายก่อนการก่อสร้าง (4) การก่อสร้างไม่ละเมิดกฎหมายและสิทธิของผู้อื่น (5) การก่อสร้างมีแนวทางส่งเสริมไตรสิกขาและธรมณีสถาน 5) ด้านประสิทธิภาพ พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) การก่อสร้างคำนึงถึงความจำเป็น (2) มีการพิจารณาทางเลือกอื่น ๆ ก่อนตัดสินใจก่อสร้าง (3) มีแผนงานในการใช้สอยสิ่งก่อสร้าง (4) การคัดเลือกวัสดุก่อสร้างคำนึงถึงประโยชน์ในระยะยาว (5) มีการดูแลรักษาสิ่งก่อสร้างให้สามารถใช้สอยได้อยู่เสมอ 6) ด้านประสิทธิผล พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) อายุการใช้งานของสิ่งก่อสร้างมีระยะเวลาที่เหมาะสม (2) สิ่งก่อสร้างถูกใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (3) มีการบูรณาการให้สิ่งก่อสร้างใช้ประโยชน์ได้หลายทาง (4) สิ่งก่อสร้างไม่สร้างผลกระทบต่อชุมชน (5) สิ่งก่อสร้างไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

3.5 งานศึกษาสงเคราะห์

ด้านการมีส่วนร่วม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีการมอบทุนหรือวัสดุสิ่งของให้กับสถานศึกษา (2) มีการมอบทุนการศึกษา (3) เข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา (4) ส่งเสริมการจัดการศึกษาของสถานศึกษา (5) นำสถานศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมของวัด 2) ด้านความโปร่งใส พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องชัดเจน (2) การดำเนินการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาของสถานศึกษาเป็นไปตามระเบียบหรือขั้นตอนของสถานศึกษา (3) เปิดเผยการได้มาของทุนหรือวัสดุที่มอบให้กับสถานศึกษาหรือบุคคล (4) มีหลักฐานในการดำเนินการชัดเจน (5) เปิดโอกาสให้สาธารณชนรับทราบข้อมูล 3) ด้านความรับผิดชอบต่อชุมชน พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) มีความกระตือรือร้นในการสนับสนุนส่งเสริมการจัดการศึกษา (2) มอบหมายให้พระสงฆ์ภายในวัดช่วยเหลือเกี่ยวกับกิจกรรมด้านการสนับสนุนการศึกษา (3) มีการจัดสรรรายได้ของวัดเป็นรายปีเพื่อใช้ในการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา (5) จัดพื้นที่ของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ (5) จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ในด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และอื่นๆ 4) ด้านนิติธรรม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) ใช้แนวทางไตรสิกขาในการสนับสนุนส่งเสริม

การศึกษาสงเคราะห์ (2) ส่งเสริมกิจกรรมของสถานศึกษาวิสุทธิ (3) ส่งเสริมบุคคลภายในวัด ให้ได้รับการศึกษาตามกฎหมายภาคบังคับ (4) สนองนโยบายของมหาเถรสมาคม (5) รายงาน กิจกรรมด้านศึกษาสงเคราะห์เป็นประจำทุกปี 5) ด้านประสิทธิภาพ พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีแผนงานเกี่ยวกับการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาชัดเจน (2) มีการดำเนินการตามแผนงาน ต่อเนื่องทุกปี (3) มีการติดตามผลการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา (4) มีการประเมินผลการ สนับสนุนส่งเสริมการศึกษา (5) มีการเก็บสถิติข้อมูลการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา 6) ด้าน ประสิทธิภาพ พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีผู้รับการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาตามเป้าหมาย (2) ผู้รับการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาดำเนินการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ (3) ผู้รับการ สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาร่วมกิจกรรมของวัดตามเป้าหมาย (3) บ้าน วัด โรงเรียน มีความ ร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด (5) พระสงฆ์ได้รับบทบาทในการเสนอแนวทางการ จัดการศึกษาของสถานศึกษา

3.6 งานศึกษาสงเคราะห์

ด้านการมีส่วนร่วม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีการสงเคราะห์เป็นรายบุคคล ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน (2) ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน (3) อำนวยความสะดวก ในการจัดงานหรือทำบุญของชาวบ้าน (4) ช่วยพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ (5) ให้การสงเคราะห์ ในระดับสากล ทั้งด้านการช่วยเหลือเฉพาะหน้าหรือการพัฒนาสังคม 2) ด้านความโปร่งใส พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในการจัดสาธารณสงเคราะห์อย่างชัดเจน (2) มีคณะกรรมการกำกับดูแลการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย (3) มีการเก็บเอกสารหลักฐาน เกี่ยวกับรายรับรายจ่าย (4) มีการเปิดเผยข้อมูลรายรับรายจ่ายต่อสาธารณชน (5) เปิดโอกาสให้ มีการตรวจสอบบัญชีรายรับรายจ่ายได้ 3) ด้านความรับผิดชอบ พัฒนาตัวชี้วัดได้ดังนี้ (1) เจ้า อาวาสมีนโยบายชัดเจนในการให้การสาธารณสงเคราะห์ (2) ให้การสงเคราะห์ตามกำลังที่ เหมาะสม (3) ช่วยพัฒนาชุมชนในด้านใดด้านหนึ่งเป็นรูปธรรมชัดเจน (4) ใช้บทบาทผู้นำทาง จิตวิญญาณของชุมชนในการช่วยพัฒนาชุมชน (5) กระตือรือร้นในการสงเคราะห์สังคมในยาม ภัยพิบัติ 4) ด้านนิติธรรม พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) ให้การสงเคราะห์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจตาม หลักพุทธศาสนา (2) การสงเคราะห์เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย (3) ให้การสงเคราะห์โดยไม่ เลือกปฏิบัติทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา สถานภาพทางเพศ ฐานะทางสังคม (4) ให้การสงเคราะห์ ด้วยเจตคติแห่งเมตตาอารี (5) ปฏิบัติต่อผู้รับการสงเคราะห์อย่างเหมาะสม เคารพศักดิ์ศรีความเป็น มนุษย์ 5) ด้านประสิทธิภาพ พัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้ (1) มีการจัดทำแผนงานชัดเจนเกี่ยวกับการ สาธารณสงเคราะห์ (2) มีการแสวงหาแนวทางการสงเคราะห์อย่างยั่งยืน (3) ปฏิบัติการ ตามแผนที่วางไว้อย่างรัดกุม (4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงานสาธารณ สงเคราะห์ (5) มีการดำเนินการร่วมกันระหว่างเครือข่าย 6) ด้านประสิทธิผล พัฒนาตัวชี้วัด ได้ ดังนี้ (1) มีผลกระทบด้านบวกต่อการดำเนินการสาธารณสงเคราะห์ (2) ผู้ร่วมงานสาธารณ

สงเคราะห์เข้าใจแนวนโยบายและแนวทางปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน (3) เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการสาธารณสงเคราะห์ (4) การสาธารณสงเคราะห์เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (5) ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนหรือสังคมในการช่วยดำเนินการสาธารณสงเคราะห์

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การบริหารวัด โดยส่วนใหญ่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงจากอดีตมากนัก การบริหารวัดในปัจจุบันมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) เน้นตัวบุคคล ได้แก่ การเน้นไปที่ตัวของเจ้าอาวาส หากเจ้าอาวาสมีความรู้ความสามารถมากก็สามารถพัฒนาวัดได้เจริญรุ่งเรือง หรือหากเจ้าอาวาสมีความรู้่น้อย แต่มีบารมีอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนนับถือศรัทธาได้ เช่น เป็นเกจิอาจารย์ ก็สามารถพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองได้เช่นกัน การบริหารงานของวัดจึงเน้นไปที่บทบาทส่วนบุคคล 2) บริหารแบบจารีตประเพณี อาจกล่าวได้ว่าคณะสงฆ์มีรูปแบบการบริหารวัดแบบจารีตประเพณี ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ (ก) จารีตประเพณีตามแบบพระธรรมวินัย ได้แก่การที่วัดต่าง ๆ ยังปกครองสงฆ์โดยยึดหลักการตามพระธรรมวินัย มีทั้งแบบเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย เช่น สายวัดป่าต่าง ๆ และแบบเคร่งครัดปานกลางที่ปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมแต่ก็ยังยึดโยงกับพระธรรมวินัยอยู่ ในที่นี้หมายถึงวัดโดยส่วนใหญ่ทั่วไป การปกครองสงฆ์แบบเคร่งครัดในพระธรรมวินัยส่วนใหญ่จะปลีกตัวออกจากสังคม ไม่เกี่ยวข้องกับการกิจกรรมการบริหารวัดมากนัก เพราะการบริหารวัดของสังคมสงฆ์ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยก็มีเพียงการปฏิบัติกิจวัตรของสงฆ์และการกำกับดูแลให้พระสงฆ์ภายในวัดปฏิบัติตามกิจของสงฆ์ให้เรียบร้อย ส่วนแบบเคร่งครัดปานกลางจะปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารวัดให้ทันต่อยุคสมัย นำวิธีการบริหารตามยุคสมัยเข้ามาใช้ อันเนื่องมาจากการกิจที่มากขึ้น โดยส่วนใหญ่ได้แก่วัดทั่วไปที่เชื่อมโยงกับชุมชน มีส่วนร่วมกับชุมชนในกิจกรรมต่าง ๆ และมีแนวทางในการเปิดพื้นที่วัดให้กับชุมชนและ (ข) จารีตประเพณีตามแบบอธิการาธิปไตย [อธิการ+อธิปไตย หมายถึง การมอบอำนาจให้เจ้าอาวาสบริหารแต่เพียงผู้เดียว] ได้แก่วัดที่ปกครองสงฆ์แบบอำนาจลัทธิขาด เจ้าอาวาสมีอำนาจในการบริหารวัดตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสม บางวัดมีความเชื่อมโยงกับชุมชน เช่น มีการตั้งคณะกรรมการ แต่คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่แต่เพียงในนาม เป็นต้น บางวัดไม่มีความเชื่อมโยงกับชุมชน ไม่มีการตั้งคณะกรรมการวัด การตัดสินใจอยู่กับเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียว 3) การบริหารวัดยังเชื่อมโยงกับชุมชน แม้วัดจะบริหารโดยเจ้าอาวาส แต่วัดโดยส่วนใหญ่ยังเชื่อมโยงกับชุมชน ชุมชนเป็นผู้ร่วมในการคัดเลือกเจ้าอาวาส ชุมชนมีบทบาทร่วมในการบริหารวัดในด้านเสนาสนะ ชุมชนคอยสอดส่องดูแลความประพฤติของพระภิกษุสามเณร

อย่างใกล้ชิด ทำให้พระภิกษุสามเณรไม่กล้าประพฤติผิดนอกนิกาย บางวัดเจ้าอาวาสยังอายุน้อย มักจะฟังเสียงของปู่ย่าตายายที่ทำบุญวัดนั้น ๆ เป็นการคอยประคับประคองการบริหารวัด การที่วัดยังเชื่อมโยงกับชุมชน ทำให้วัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กัน พึ่งพาอาศัยกัน และตรวจสอบกันไปในตัว

2. จากการศึกษาพบว่า แม้หลักธรรมาภิบาลจะถูกกล่าวถึงในบริบทของสังคมประชาธิปไตย หรือพูดอย่างชัดที่สุดก็คือ ธรรมาภิบาลคือกรอบแนวคิดที่ใช้ในวัฒนธรรมประชาธิปไตยเท่านั้น แต่หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทก็มีความสอดคล้องกับธรรมาภิบาลในบริบทสังคมปัจจุบันโดยไม่ขัดแย้ง หลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติหรือแสดงมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลในสภาพสังคมโบราณนั้น ยังสามารถใช้เป็นหลักปฏิบัติได้ในสังคมปัจจุบัน ไม่ขัดหรือแย้งกับโลกวิสัย องค์ประกอบหลักและองค์ประกอบร่วมของตัวชี้วัดธรรมาภิบาลจึงอยู่ในกรอบที่ยึดโยงกับพระธรรมวินัยเป็นหลัก และไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายบ้านเมือง และจารีตประเพณีของคณะสงฆ์ ซึ่งสามารถพิจารณาความสอดคล้องได้ดังนี้

2.1 พระธรรมวินัย เนื่องจากพระธรรมวินัยเป็นหลักยึดสำหรับพระสงฆ์ การบริหารวัดในอดีตก็เป็นการบริหารตามพระธรรมวินัย ยึดพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการดำเนินการต่าง ๆ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป สภาพสังคมและแนวคิดของผู้คนในสังคมเปลี่ยนแปลง การบริหารวัดก็ต้องมีการปรับตัวด้วย จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมาภิบาลไม่ขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัย กลับส่งเสริมให้พระธรรมวินัยโดดเด่นขึ้น กล่าวโดยหลักใหญ่ก็คือ

2.1.1 การมีส่วนร่วม ตามหลักพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ใช้อำนาจที่ถูกต้องชอบธรรมในการดำเนินการต่าง ๆ เช่น มอบอำนาจการแจกอาหาร แจกเสนาสนะ ก็ต้องให้สงฆ์มีฉันทานุมติ เป็นต้น จึงแสดงว่า พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการต่าง ๆ ภายในวัด ไม่ให้พระสงฆ์รูปใดใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมและทำตามอำเภอใจ การมีประธานสงฆ์เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่กำกับให้กระบวนการต่าง ๆ เป็นไปตามพระธรรมวินัยเท่านั้น

2.1.2 ความโปร่งใส ตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เพื่อมอบอำนาจให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งดำเนินการใด ๆ นั้น ก็เพื่อให้สงฆ์เห็นชอบว่าจะไว้วางใจให้กับพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ความไว้วางใจจากฉันทานุมตินี้เป็นความโปร่งใสที่ได้รับมอบอำนาจมาอย่างสุจริต และในการที่พระองค์ทรงให้สงฆ์ทำปวารณาต่อกันก็เพื่อให้สงฆ์ได้ตรวจสอบซึ่งกันและกัน แม้ในบริบทสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์จะต้องยุ่งเกี่ยวกับการเงินมากขึ้น แต่หลักการตรวจสอบได้ตามพระธรรมวินัยก็ยังสามารถใช้ได้อยู่

2.1.3 ความรับผิดชอบ แม้ความรับผิดชอบต่อสังคมจะเป็นแนวคิดใหม่สำหรับการบริหารองค์กรต่าง ๆ แต่ตามหลักพระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงให้พระสงฆ์รับผิดชอบต่อสังคมเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่นเรื่องที่ทรงห้ามพระสงฆ์เบียดเบียนชาวบ้านในยาม

พุทฺธิกขภัย หรือในยามชาวบ้านอดอยากด้วยอาหาร นับเป็นตัวอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงมิให้สงฆ์ทำตนให้กระทบกระเทือนต่อชาวบ้าน นอกจากนี้ในพระวินัยหลายสิกขาบท ยังมีลักษณะของการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการที่ทรงให้สันโดษในปัจจัยสี่ ก็เป็นแนวทางสำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรในแง่ของการลดการใช้สิ่งที่เกินความจำเป็นด้วย

2.1.4 นิติธรรม ตามหลักพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงวางกติกาหรือสิกขาบทให้พระสงฆ์ปฏิบัติตาม เป็นการวางรูปแบบความมีระเบียบวินัยให้กับพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังมิได้มีการเลือกชั้นวรรณะและศาสนาสำหรับการเผยแผ่ ทรงมุ่งหวังให้บุคคลได้รับความสุขอย่างเสมอภาคกัน

2.1.5 ประสิทธิภาพ ตามหลักพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้พระสงฆ์ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่าที่สุดที่สุด ยกตัวอย่างเช่น หากบาตรร้าวไม่เกิน 10 องค์ ไม่มีการพุทธานุญาตให้เปลี่ยน การคัดกรองบุคคลที่จะมาอุปสมบท การสอนธรรมที่ให้กับบุคคลเข้าถึงจิตใจอันดีงามของตน รวมถึงวางรากฐานทางศีลธรรมของสังคม ก็เป็นการช่วยสร้างคุณภาพ คุณค่า คุณประโยชน์ ให้เกิดขึ้นด้วย

2.1.6 ประสิทธิผล ตามหลักพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้การทำงานของพระสงฆ์สำเร็จประโยชน์สูงสุดคือการยังประโยชน์และความสุขให้เกิดแก่มหาชน ผลสำเร็จของการดำเนินงานจึงอยู่ที่ประโยชน์ของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดธรรมาภิบาลในสังคมปัจจุบัน

ดังนั้น หากกล่าวในแง่ของพระธรรมวินัย หลักธรรมาภิบาลกลับหนุนเสริมให้พระธรรมวินัยปรากฏเด่นชัด จากเดิมที่ถือกันว่าการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวของแต่ละบุคคล แต่การนำมาบูรณาการกับธรรมาภิบาลตามแนวคิดในปัจจุบัน ทำให้สังคมได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยด้วย

2.2 กฎหมายบ้านเมือง กฎหมายบ้านเมืองเป็นเครื่องมือในการจัดการสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสงฆ์อนุวัตรตามกฎหมายบ้านเมือง เป็นการมิให้พระสงฆ์เป็นอุปสรรคสำหรับการจัดการสังคม การบริหารวัดก็เป็นองคาพยพหนึ่งในสังคมที่ต้องมีส่วนในการร่วมจัดการสังคมด้วย

2.3 จารีต หากกล่าวถึงจารีตเกี่ยวกับการบริหารวัด คณะสงฆ์ก็มีการปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยแล้ว เช่น แต่เดิมให้อำนาจเจ้าอาวาสในการบริหารวัด ปัจจุบันมหาเถรสมาคมก็มีนโยบายให้แต่ละวัดมีคณะกรรมการวัดเพื่อช่วยในการบริหารงาน ดังนั้น จารีตทางการบริหารของคณะสงฆ์ก็มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิธีการบริหารทางโลก

กล่าวโดยสรุปแล้ว ธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย ส่งเสริมให้พระธรรมวินัยที่ผู้คนมักเข้าใจว่าเป็นหลักปฏิบัติส่วนตนของพระสงฆ์

ให้เด่นชัดสอดคล้องกับแนวคิดสมัยใหม่ ทั้งยังไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายบ้านเมืองและจารีตที่คณะสงฆ์ถือปฏิบัติอยู่

3. ตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารจัดการ สังเคราะห์จากองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบร่วมที่ได้จาก 3 ส่วนหลักคือ 1) หลักพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และจารีตของคณะสงฆ์ 2) จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และ 3) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและคำชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญ แม้จะแยกย่อยออกเป็นตัวชี้วัดแต่ละด้านแต่ละข้อ แต่ตัวชี้วัดแทบทุกข้อก็เป็นเครื่องมือตรวจสอบด้านอื่น ๆ ด้วย มีความเชื่อมโยงกันในสาระสำคัญของการชี้วัด ยกตัวอย่างเช่น การมีส่วนร่วมของงานด้านปกครอง ตัวชี้วัดของการมีส่วนร่วมคือการบริหารงานโดยรูปแบบคณะกรรมการ มีการประชุมปรึกษาหารือ และมีการกระจายอำนาจหน้าที่ ตัวชี้วัดทั้ง 3 ข้อก็เป็นเครื่องมือตรวจสอบการมีส่วนร่วมในงานด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ในงานด้านสาธารณูปการ หากไม่มีคณะกรรมการ ไม่มีการปรึกษาหารือ ไม่มีการกระจายอำนาจหน้าที่ ก็แสดงว่าในงานด้านปกครองก็ไม่เกิดการมีส่วนร่วมไปด้วย และยังชี้วัดไปยังความโปร่งใส เพราะหากไม่มีรูปแบบคณะกรรมการ การบริหารวัดนั้น ๆ ก็ลดความโปร่งใสลงไปด้วย หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในแต่ละด้านแต่ละข้อนั้น ยึดโยงกันเป็นตาข่าย ส่วนใหญ่ของแต่ละข้อสามารถตรวจสอบ (Checking) การดำเนินการในข้ออื่นได้ด้วย

สรุป

การพัฒนาตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด เป็นการบูรณาการระหว่างหลักพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และจารีตประเพณีของคณะสงฆ์ เข้ากับหลักธรรมาภิบาลในแนวคิดสังคมปัจจุบันให้เป็นเครื่องมือตรวจสอบการบริหารวัด เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส เป็นไปตามนิติธรรม รับผิดชอบต่อสังคม มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หนุนเสริมให้พระธรรมวินัยเด่นชัด จากที่มีลักษณะเป็นความประพฤติดส่วนบุคคล (individual) มาเป็นลักษณะกระบวนการ (process) หรือระบบการบริหาร (system) และเป็นการพัฒนาการบริหารไปสู่ความยั่งยืน (Sustainable Development)

ข้อเสนอแนะ

เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ หากมีผู้สนใจเกี่ยวกับตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัด ผู้วิจัยขอเสนอว่า

1. ในการนำผลการศึกษาวิจัยนี้ไปใช้ ควรปรับตัวชี้วัดในแต่ละด้านว่ามีขอบเขตในการตีความมากน้อยขนาดไหน อย่างไร เนื่องจากตัวชี้วัดที่ผู้วิจัยศึกษา แม้จะใช้เป็นเกณฑ์ชี้วัดอย่างกว้างได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่า คณะสงฆ์แต่ละพื้นที่มีจารีตทางการบริหาร

แตกต่างกัน เช่น คณะสงฆ์ท้องถิ่น ก มีจารีตทางการบริหารแบบลายลักษณ์อักษรมากกว่าคณะสงฆ์ท้องถิ่น ข เป็นต้น การตีความตัวชี้วัดแต่ละตัวจึงต้องศึกษารายละเอียดของพื้นที่นั้น ๆ อีกครั้งหนึ่ง ก็จะช่วยให้การชี้วัดตรงตามวัตถุประสงค์ของแต่ละท้องถิ่นยิ่งขึ้น

2. ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเจาะลึกเป็นรายด้านของงานคณะสงฆ์ เช่น งานปกครอง อาจมีรายละเอียดการปกครอง (ซึ่งรวมความหมายเกี่ยวกับการบริหารด้วย) ในหลายด้าน เช่น ปกครองสงฆ์ ปกครองบุคลากรที่เป็นคฤหัสถ์ภายในวัด ปกครองทายาททายิกาผู้อุปถัมภ์วัด บริหารงบประมาณ เป็นต้น ว่าควรมีตัวชี้วัดที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไร ก็จะทำให้เห็นภาพของตัวชี้วัดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับบริหารวัดชัดเจนยิ่งขึ้นอีก

เอกสารอ้างอิง

- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวัฒน์. (2545). *สภาพปัญหาของวัด*. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2559 จาก <http://www.thaimonklaw.com>.
- ประภาส ชลศรานนท์. (2550). *แมงกะพรุนนัดซ้าย*. กรุงเทพมหานคร: เวิร์คพ้อยท์.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2558). *การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่ 40*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.